

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Hekim Adaylarının, AIDS Kavramına İlişkin Algıları; Metafor Analizi Örneği ve Bilişsel Yapıları; Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi Örneği

Dilek ÖZTAŞ¹, Özgür ERDEM², Burak KURT³, Muhsin AKBABA⁴

ÖZ

Amaç: Anlamı, 'bir şeyi daha anlaşılır olanla açıklamak' olan metafor kelimesi başta eğitim olmak üzere pek çok alanda çalışma konusu olmuştur. Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu [Acquired Immun Deficiency Syndrome (AIDS)], kavrama yüklenen toplumsal kimlik açısından irdelendiğinde; farkındalık, önyargı, bilgi eksikliği gibi pek çok alanda aşılması gereken sorunları barındıran bir hastalıktır. Bu çalışmada, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin AIDS kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak ve bilişsel yapılarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Yöntem: Öğrencilerin her birinin "AIDS gibidir, çünkü" ibaresini tamamlamasıyla elde edilen ham veriler, nitel veri çözümleme teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin toplanmasında bağımsız kelime ilişkilendirme testi de kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizine göre değerlendirilerek kategorilere ayrılmıştır.

Bulgular: Araştırmada, öğrenciler "AIDS" kavramına ilişkin olarak toplam 98 adet geçerli metafor üretmiştir. Bu metaforlar daha sonra ortak özellikleri bakımından irdelenerek 6 farklı kavramsal kategori altında toplanmıştır. Söz konusu bu 6 kavramsal kategori ailede ya da yakın çevrede AIDS hastası bulunma durumları bakımından önemli derecede farklılık göstermemiştir. Analiz sonuçlarına göre, bağımsız kelime ilişkilendirme testiyle toplam 10 kategori belirlenmiştir. Bu kapsamda hekim adaylarının AIDS ile ilgili bilişsel yapılarının en fazla "AIDS'in bulaşma yolları" kategorilerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Sonuç: Elde edilen sonuçlar hekim adaylarının AIDS kavramına yönelik bilişsel yapılarının daha bilinçli ve amaçlı olarak geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Günümüzde, AIDS'in tüm dünyadaki her bireyi tehdit eden bir hastalık olduğu göz ardı edilmeyerek eğitim sürecinin dikkatlice planlanması gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: AIDS, Metafor, Tıp öğrencisi.

Perceptions of Physician Candidates on AIDS Concept; Metaphore Analysis Example and Cognitive Structures of Physician Candidates; The Sample of Free Word Association Test

Dilek ÖZTAŞ¹, Özgür ERDEM², Burak KURT³, Muhsin AKBABA⁴

ABSTRACT

Aim: The meaning of the metaphor, 'to explain something more clearly' has been the subject of many field work, especially education. AIDS; when the concept is examined in terms of social identity loaded; awareness, prejudice, lack of information, etc. In this study, it was aimed to reveal the metaphors of the students of Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Medicine on the concept of AIDS and to determine the cognitive structures.

Method: The raw data obtained by completing each of the students' "AIDS is like because ..." was analyzed using qualitative data analysis techniques. Free word association test was also used to collect the data. The obtained data were divided into categories according to the content analysis. **Results:** According to the findings of the research, students produced a total of 98 valid metaphors regarding the concept of "AIDS". These metaphors were then grouped into 5 different conceptual categories, which were examined in terms of their common features. In particular, these five conceptual categories did not differ significantly in terms of the presence of AIDS patients in the family or in the immediate vicinity. According to the analysis results, a total of 10 categories were determined by free word association test. In this context, it has been determined that the cognitive structures related to AIDS of physician candidates concentrate mostly in the categories of "AIDS transmission routes". At the end of the study, related proposals were mentioned.

Conclusions: The results indicate that the cognitive structures of the candidates of AIDS should be developed more consciously and purposefully. Today, AIDS is a disease that threatens every individual in the world. Careful planning of the educational process is necessary.

Key words: AIDS, Metaphor, Medical student

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
² Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Toplum Sağlığı Hizmetleri ve Eğitim Daire Başkanlığı
³ Kastamonu Merkez Toplum Sağlığı Merkezi
⁴ Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
Sorumlu Yazar: Dilek ÖZTAŞ
E-posta adresi: betul9090@hotmail.com **ORCID No:** 0000-0002-8687-7238
Gönderi Tarihi: 04.07.2018 **Kabul Tarihi:** 23.07.2018

GİRİŞ

Bireylerin öğrenme sonucunda oluşan bilişsel yapılarını açıklamak oldukça zor olup; bu yapı, anahtar kavramlar hakkında düşüncelerin ortaya çıkarılması yöntemiyle oldukça önemli veriler sağlanabilmekte ve bireylerin bilişsel yapıları ortaya çıkarılabilmektedir. Çünkü kavramlar hakkında yapılan araştırmalar bireylerin o kavramla ilgili bilişsel yapılarını ortaya çıkarmaktadır (1).

Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu [Acquired Immun Deficiency Syndrome (AIDS)], İnsan İmmün Yetmezliği Virüsünün [Human Immuno Deficiency Virus (HIV)] bağışıklık sisteminin işlevini yapamaz hale getirerek, çeşitli hastalıklara yol açmasıyla ortaya çıkan bir enfeksiyon hastalığıdır (2,3). HIV ise AIDS'e neden olan virüsün adıdır (2,4).

Çağın vebası olarak ifade edilen AIDS, dünyada ilk defa 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde tespit edilmiştir. Dünya gündeminde tüm ülkelerin dikkatini çeken, aşısı ve tedavisi olmayan/çok sınırlı olan en önemli hastalıklardan biri olan AIDS, hala her yaşta insanın ölümüne neden olan ilk on hastalık arasında yer almaktadır. (5,6).

Her bir bulgunun ayrı bir hastalık olduğuna inanılan bu dönemden başlayarak, insanlığın gelişim aşamaları ve buna paralel olarak ilerleyen tıp bilgisi ile hekimin toplumdaki rolü giderek değişmeye başlamıştır (7).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gelecekte toplumun sorunlarının tanınmasında, izlenmesinde ve çözümünde beş yıldızlı doktorların görev alacağını belirtmektedir (8). “Beş Yıldızlı Doktor” kavramında yıldızların ne anlama geldiğine baktığımızda; geleceğin doktorları hizmet sunucu, karar verici, iletişimci, yönetici ve toplum lideri olarak tanımlanmaktadır (9,10). Hekimlerin hizmet sunucu olarak kalite ilkesi çerçevesinde koruma, tedavi etme ve rehabilitasyon hizmetlerini birleştirmesi istenmektedir. İletişimci yıldızı ile iletişim becerilerini ve iletişim teknolojilerini iyi kullanan doktor tanımlanmaktadır.

Tıp öğrencilerinin AIDS hakkında ne düşündükleri, onların çalışma hayatları üzerinde etkili olmaktadır (11). Hekim ve AIDS algısı ile öğrencilerin AIDS hastalığını ve AIDS'li hastaları nasıl karakterize ettiklerini dolayısıyla çalışma hayatları boyunca AIDS'e yaklaşımlarını etkilemektedir. Ayrıca bu algı öğrenim ve çalışma hayatları boyunca sürekli değişim gösteren zihinsel imgelemelerinde hasta ve hasta yakınlarına karşı nasıl bir yaklaşım içerisinde olacaklarını etkilemektedir (7).

Metafor çalışmaları, bireylerin bir olguya ilişkin sahip oldukları kişisel algılarını anlamada güçlü bir araştırma aracı olarak da kullanılabilmektedir (12). Metafor, “bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme

mekanizması olarak” tanımlanmaktadır (13). Dil, düşünce ve eylem de dâhil olmak üzere yaşamın her alanın da yer alan metaforlar, herhangi bir konuyu başka bir konu yoluyla anlatmayı ya da deneyim durumuna dönüştürmeyi ifade etmektedir. Metaforlar bir olgu hakkında düşünmek için zihinsel bir çerçeve sunmaktadır (14). Metafor kavramı ile kastedilen, bir kavram, olgu ya da olayın başka bir kavram, olgu ya da olaya benzetilerek açıklanmasıdır (15).

Bir metafor ilişkisinde, üç temel ögenin varlığından söz edilir (16). Tanımlanan bu üç öge; çalışmada yer alan bir metafor örneğinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Metaforun konusu (“**AIDS canavar** gibidir.” cümlesindeki “AIDS” sözcüğü),
2. Metaforun kaynağı (AIDS **canavar** gibidir.” cümlesindeki “su” sözcüğü)
3. Metaforun kaynağından metaforun konusuna atfedilmesi düşünülen özellikler (“AIDS canavar gibidir. **Çünkü canavarlar insanları öldürürler**”).

Bu çalışma ilk defa tıp öğrencilerinin AIDS hakkındaki algılarını içeren bir metafor çalışmasıdır. Bu araştırma; tıp fakültesi öğrencilerinin “AIDS” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarma amacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerinin “AIDS” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?

2. Bu metaforlar hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

3. Bu kavramsal kategoriler yaşanan bölge, çevrede AIDS bulunup bulunmamasına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntemde nitel ve nicel araştırma paradigmasını çeşitli şekillerde birlikte kullanılmaktadır. Bu yöntemde aynı temel olgular ilişkin nitel ve nicel veriler toplanmakta, analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır (17).

Araştırmada ayrıca nitel araştırma yaklaşımlarından “Durum Çalışması Deseni” de kullanılmıştır. Durum çalışması, bir olguyu bulunduğu doğal gerçek yaşam çerçevesi içinde belirleyen, durumları çok yönlü, sistemli ve derinlemesine inceleyen bir araştırma yöntemidir (18). Durum çalışmasında verilerin olabildiğince ayrıntılı, doğrudan ve mümkün olduğunca katılımcıların ifadeleriyle desteklenerek sunulması oldukça önemlidir (19). Bu çalışmada ise, hekim adaylarının AIDS kavramına yönelik bilişsel yapılarıyla ilgili veriler mümkün olduğunca detaylı analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi 2016-2017 öğretim yılında öğrenimine devam eden Türkçe Tıp öğrencileri (N=215) oluşturmaktadır. Ancak çalışmaya katılmak istemeyen, uygun olmayan ya da boş olan formların elenmesi sonucu veri

analizleri 122 katılımcı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Öğrencilere bu araştırmaya katılımın gönüllülük esasına göre olduğu açıklanmıştır. Öğrencilere belli bir süre verilerek demografik soruları cevaplandırmaları ve AIDS ile ilgili duygu ve düşüncelerini açıklayacak bir metafor yazmaları istenmiştir. Hekim adaylarının “AIDS” kavramına ilişkin algıları “*AIDSgibidir, çünkü.....*” cümlesini tamamlamaları ile elde edilmiştir. Metaforun konusu ve kaynağı arasındaki ilişki “*gibi*” kelimesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. “*Çünkü*” ile bu metafora yüklenen anlam ve nedeni ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Diğer bir veri toplama aracı ise; katılımcıların “AIDS” kavramıyla ilgili bilişsel yapılarını çözümlenmek amacıyla kullanılan “Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi”dir. Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi uygularken yeterli sürenin verilmesine ve anlamakta zorluk çekilen noktaların açıklanmasına özen gösterilmiştir.

Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi: Bu test, özellikle son yıllarda hem fen alanında hem de sosyal alanda yoğun olarak veri toplamak amacıyla kullanılmaktadır (20, 21, 22). Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi kavramlarla ilgili, bireylerin bilişsel yapısını ve bu yapıdaki kavramlar arası bağları, yani bilgi ağını çözümlenmek, uzun dönemli hafızasında bulunan kavramlar arasındaki ilişkilerin yeterli olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılan en

eski ve yaygın tekniklerden biridir (23). Bu teknik, zihne gelen fikirleri sınırlamadan bağımsız olarak uyarıcı kelimeyle ilişkili cevaplama varsayımına dayanmaktadır (24,25). Bu araştırmada hekim adaylarına bağımsız kelime ilişkilendirme testini tamamlamaları için “AIDS” kavramı uyarıcı kelime olarak sorulmuştur.

UYARICI KELİME: AIDS

AIDS -1 :.....

AIDS -2 :.....

AIDS -3 :.....

CÜMLE :.....

Verilerin Analizi

Araştırmada “AIDS” kavramına ilişkin olarak geçerli bulunan toplam 98 metafor analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi, elde edilen nitel veriler içinde yineleyen konu, sorun ve kavramların belirlenmesi, sayılması ve yorumlanması olarak ifade edilmektedir (26,27,28). Tıp Fakültesi öğrencilerinin belirttikleri metafor cümleleri Excel programında A-Z’ye göre sıralanmıştır. Veri girişi sırasında metafor belirtmeyen boş formlar, metafor belirtilmiş olsa da nedeni belirtilmeyen formlar ya da birden fazla metafor belirtilen formlar elenmiştir. Bunun yanı sıra bazı öğrenciler, bir metafor imgesini sunmak yerine, genel olarak, bazıları belli bir metafor imgesini dile getirdiği halde, söz konusu metafora ilişkin herhangi dayanak sunmamıştır. Bu nedenlerle toplam 24 form araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışma grubunda yer alan ve formları analize dâhil edilen öğrencilerin ürettikleri metaforlar, metaforun kaynağı ve konusu arasındaki ilişki açısından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda her bir metafor, gerekçeleri dikkate alınarak belli bir tema ile ilişkilendirilmiştir. Sonuçta 6 farklı kavramsal kategori belirlenmiştir. Belirlenen kavramsal kategoriler metaforlar ile eşleştirilmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen bütün veriler, metaforlar ve geliştirilen kavramsal kategorilere ilişkin sayı (n) ve yüzde (%) değerleri incelenmiştir. Hekim kavramına ilişkin olarak bu araştırmada geliştirilen altı kavramsal kategori ve her bir kategorinin sahip olduğu özellikler, katılımcıların ürettiği örnek metafor imgeleriyle de desteklenerek tanıtılmaktadır. Kategorilerin, aile/yakın çevresinde AIDS’li hasta/hasta yakını bulunup bulunmamasına göre farklılaşmış farklılaşmadığı iki değişken için Ki-kare testi kullanılmıştır.

Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testiyle toplanan verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bunun için birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve kategoriler çerçevesinde bir araya getirmiş ve bu kategoriler okuyucunun anlayabileceği biçimde düzenlenmiştir (29, 30). İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesi ve belli kategorilere göre düzenlenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (18, 31). Bu çalışmada ise, hekim adaylarının AIDS kavramı konusunda belirttikleri

kavramlar ve cümleler içerik analiziyle birbirine benzeyen veriler belirli kategoriler çerçevesinde bir araya getirilerek düzenlenmiştir.

BULGULAR

Bazı sosyodemografik özellikler

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1’de sunulmaktadır. Araştırmaya katılanların %59.8’si kadın, %40.2’si erkektir. Bu öğrencilerin ne kadarlık bir kısmının aile/yakın çevresinde AIDS’li hasta/hasta yakını bulunup bulunmadığı sorusuna ilişkin dağılım Tablo 2’de yer almaktadır. Öğrencilerin sadece %1.6’sı aile/yakın çevresinde AIDS’li hasta/hasta yakını bulunduğunu belirtmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	n	%
Kadın	73	59.8
Erkek	49	40.2
Toplam	122	100.0

Tablo 2. Araştırmaya katılan öğrencilerin aile/yakın çevresinde AIDS’li hasta/hasta yakını bulunması durumuna göre dağılımı

Aile/yakın çevresinin AIDS’li hasta/hasta yakını bulunması	n	%
Evet	2	1.6
Hayır	101	82.8
Bildirilmeyen	19	15.6
Toplam	122	100.0

AIDS kavramına yönelik üretilen metaforlar

Araştırmada “AIDS” kavramına ilişkin olarak geçerli bulunan toplam 98 metafor okunmuş ve içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir.

Tablo 3.1. Araştırmaya katılan öğrencilerin kullandıkları metaforların kategorilere göre dağılımı

Aile	n	Damgalanma	n	İmmün sistem	n
Aldatma	5	Ayrımcılık	7	Savaş	2
Hayırsız evlat	4	Ön yargı	6	Düşman	1
Sadakatsizlik	4	Kara leke	2	Gargamel	1
Çatısı akan ev	1	Dedikodu	1	Deprem	1
Patlamış tekerlek	1	İftira	1	TUS*	1
Bozuk pusula	1	Stigma	1	Hasan Sabbah	1
Lepra	1			Dert	1
Gonore	1			Hapishane	1
CYBH**	1			Ankara soğuğu	1
Hırsız	1			Steroid	1
İkiyüzlü insan	1			Anestezi	1
İhanet	1			Radyasyon	1
Risk	1				
Toplam	2	Toplam	1	Toplam	1
	3		8		3

Kavramsal kategorilerin oluşturulması sürecinde bir araştırmacı tarafından ilgili alan yazın incelenmiş, bu çalışmalar göz önüne alınarak tıp fakültesi öğrencilerinin ürettikleri metaforlar aşağıda belirtilen kavramsal kategorilere ayrılmıştır.

Aile

Adölesan dönemde yaşanan bilinçsiz ve sorumsuz cinsel aktivite, evlilik ve çokeşlilik, cinsel yolla bulaşan hastalık vakası meydana gelmekte, vakaların üçte birini 25 yaşın altındaki bireyler oluşturmaktadır. Amerika'da 15-19 yaşlarındaki bireylerde diğer yaş gruplarına göre yüksek oranda CYBH olduğu bildirilmektedir. Globalleşme ve modernizasyon süreciyle birlikte

Tablo 3.2. Araştırmaya katılan öğrencilerin kullandıkları metaforların kategorilere göre dağılımı

Kronik	n	Ölümcül	n	Sinsilik	n
Kaplumbağa	1	Uyuşturucu	2	Aşk	2
Tıp fakültesi	1	Kör kurşun	2	Sivrisinek	1
Acı	1	Kökü koparılmış bitki	1	Akrep	1
Kara sevda	1	Puzzle	1	Acı yemek	1
Çamur	1	Akbaba	1	Tilki	1
Bahis oynamak		Mum	1	Yarasa	1
Sigara	1	Çernobil	1	Hürrem sultan	1
Huy	1	Zehirli ok	1	Taht oyunları	1
Kaynana dırdırı	1	İntihar	1	Yılan	1
Tren yolculuğu	1	Atom bombası	1	Terör	1
Sincan metrosu	1	Yıldırım düşmesi	1	Gölge	1
Evlilik	1	Kâğıt kesigi	1	Hemşire	1
Diabetes mellitus	1	Canlı bomba	1	Hipertansiyon	1
		Kutu denizanası	1	Katil	1
				Tümör	1
Toplam	1	Toplam	1	Toplam	1
	2		6		6

evlilik öncesi cinsel deneyim olgusuna yönelik bakış açıları ülkeler arasında farklılık göstermekte ve cinselliğe onay veren bakış açısı ile geleneksel/kültürel faktörlerin etkisiyle cinselliğin evlilik dışında yaşanmasını reddeden bakış açıları farklılaştıkça AIDS hastalığı bulaşında da artışlar görülebilmektedir.

Damgalanma

Sosyal dışlanma ve ayrımcılık AIDS'le yaşayan insanların hayat kalitelerini olumsuz yönde etkileyen iki önemli kavramdır. AIDS'le yaşayan insanların, sadece belirli alanlarda değil bir bütün olarak tüm yaşam alanlarında karşılaştıkları bir

sorun olan damgalama ve ayrımcılığın en fazla hissedildiği yerlerden biri çalışma ortamlarıdır. Kişilerin biyolojik ve toplumsal anlamda kendilerini yeniden üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları gelirin en önemli kaynaklarından biri olan ücretli çalışmanın, damgalama ve ayrımcılık yoluyla engellenmesi, AIDS gibi kronik bir sağlık sorunuyla yaşamlarını sürdüren insanların sağlıkları üzerinde de olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Stigma yıllardan beri AIDS hastalarının yaşadığı önemli sorunlardan birisidir ve modern dünyanın hala en ciddi problemidir. Toplumların dini veya inanç sistemleri, korkuları ve önyargıları, kültürleri ve gelenekleri damgalama oluşumunda etkili olmaktadır

İmmün sistem

AIDS hastalığı nedeniyle immün direnç yetmezliği olan bireyler, vücudun doğal savunma mekanizmalarında, kişiyi ciddi ve sıklıkla hayatı tehdit eden infeksiyonlara yatkın kılan bir veya birkaç defektin mevcut olduğu hastalardır. Özellikle ilerlemiş karsinoma ya da sarkoma hastaları, transplant hastaları, akut lösemi, kronik lenfositik lösemi ve AIDS hastaları, immünkompromize hastalar tipik örneklerdir. İmmün sistemi ilgilendiren kongenital veya akkiz hastalıklar dışında, travmaya, malign hastalıklara ve hatta medikal uygulamalara ikincil olarak gelişen immün yetmezlikler, infeksiyon gelişimi, korunma ve tedavi bakımından ilginç ve önemli özellikler arz ederler.

Kronikleşme

AIDS hastalığı, tıbbi girişimlerle tedavi edilemeyen, hastalığın derecesini azaltmak ve öz bakımında kişinin işlevini ve sorumluluğunu en üst düzeye çıkarmak için periyodik izlem ve destek bakım gerektirmektedir. AIDS olan hastalarda üzüntü, öfke, çaresizlik, sürekli ağlama, ümitsizlik, endişe, içe kapanma, aile ve iş yaşantısına ilişkin rol kaybı, öz güvende azalma, ölüm korkusu, bağımlı olma endişesi, beden imajı değişikliği ve yaşam tarzında bozulma, depresif görüntü ve sosyal izolasyon gibi psikososyal problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle AIDS gibi kronik durumların yönetimi, fizyolojik sorunların yönetiminin yanı sıra psikolojik ve sosyal sorunların yönetimini de kapsamaktadır.

Ölümcüllük

Yaşamın ayrılmaz bir parçası olan ölüm, insanoğlunun çağlar boyunca ilgi duyduğu ve tanımlamaya çalıştığı bir konu olmuştur. Tanımlanması kolay olmayan ölüm olgusu karşısında insanoğlu ona bir takım anlamlar yüklemiştir. Yüklenen anlam doğrultusunda ölüm, kimi için bir stres kaynağı, kimi için ise stresten kurtulmanın yolu olabilmekte, kimine göre bir yok oluş iken, kimine göre de ölümsüz bir yaşamın başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. AIDS hastalığının kaçınılmaz sonu olarak görülen ölüm olgusu, hekimler tarafından da çeşitli şekillerde algılanabilmektedir.

Bu kategori altında yer alan metaforlara ilişkin birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

15 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS çatısı akan ev gibidir, çünkü bu hastalığın girdiği evler sürekli bir sıkıntı içindedirler.”

42 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS tıp fakültesi gibidir, çünkü insan bir defa içine girince, ömür boyu kurtulamaz.”

17 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS acı yemek gibidir, çünkü başta insana çekici gelir sonra insana acı verir.”

“Aile” kategorisi altında en çok tekrar eden metaforların aldatma (5), hayırsız evlat (4) ve sadakatsizlik (4) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategori ile ilgili tıp öğrencileri tarafından verilen metaforlara örnekler bulunmaktadır.

4 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS aldatma gibidir, çünkü sonucunda aile birliği bozulur.”

56 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS hayırsız evlat gibidir, çünkü aileyi çökertir.”

13 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS sadakatsizlik, çünkü oluştuğunda her şey yerle bir olur.”

“Damgalanma” kategorisi altında en çok tekrar eden metaforların ayrımcılık (7), ön yargı (6) ve kara leke (2) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategori ile ilgili tıp öğrencileri tarafından verilen metaforlara örnekler bulunmaktadır.

118 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS ayrımcılık gibidir, çünkü ortaya çıktığında huzuru bozar.”

77 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS ön yargı gibidir, çünkü kendisinden çok başkalarının yararına çalışır.”

111 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS kara leke gibidir, çünkü kişiye bir kez bulaştı mı bir daha çıkmaz.”

“İmmun sistem” kategorisi altında tekrar eden metaforlara bakıldığında savaş (2) metaforu olduğu belirlenmiştir. Aşağıda bu kategori ile ilgili hekim adayları tarafından verilen metaforlara örnekler bulunmaktadır.

61 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS savaş gibidir, çünkü her zaman bir taraf yenik düşer.”

“Kronik” kategorisi altında birden fazla tekrar eden metafor bulunmamaktadır.

“Ölümcül” kategorisi altında en çok tekrar eden metaforların uyuşturucu (2) ve kör kurşun (2) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategori ile ilgili tıp öğrencileri tarafından verilen metaforlara örnekler bulunmaktadır.

1 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS uyuşturucu gibidir, çünkü sonu ölümdür.”

7 no'lu Tıp öğrencisi: “AIDS kör kurşun gibidir, çünkü değdiği insanı öldürür.”

“Sinsilik” kategorisi altında en çok tekrar eden metaforun aşk (2) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategori ile ilgili tıp öğrencileri tarafından verilen metaforlara örnekler bulunmaktadır.

63 no'lu Tıp öğrencisi: *“AIDS aşk gibidir, çünkü sinsi bir şekilde insanın tüm bedenine yayılır.”*

Hekim adayları tarafından belirlenen metaforların ait olduğu kavramsal kategorilerin hekim adayının ailesi/yakın çevresinde AIDS'li hasta/hasta yakını bulunup bulunmamasına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin ki-kare analizleri ile yürütülmüştür. Bu kapsamda bazı hekim adaylarının cümle yazmadıkları belirlenirken, çoğunlukla AIDS kavramına yönelik algılarına, AIDS kavramının neden ve sonuçlarına yönelik cümleler belirtildiği tespit edilmiştir. Baskın kategori olan AIDS'in damgalanma ve AIDS'in aile kavramına yönelik algılar boyutlarının vurgulandığı cümlelerin ön plana çıktığı belirlenmiştir.

Tablo 4'de görüldüğü gibi, verilerin analizi sonucunda toplam 4 kategori elde edilmiştir. Bu kapsamda; kategorilerin ve bu kategorilerde yer alan kavramların dağılımları aşağıda belirtildiği gibidir;

Birinci kategoride katılımcılar, “AIDS'in bulaşma yolları” ile ilgili ilişkilendirmeler ortaya koymuşlardır (n=413). Bu kategoride katılımcıların belirttiği ilişkilendirmeler çoğunlukla cinsel ilişki, kan yoluyla, öpüşmek, manikür, enjektör, temas, seks gibi kelimelere odaklandıkları görülmüştür.

İkinci kategori “AIDS'e yönelik algılar” şeklinde oluşturulmuştur (n=354). Katılımcıların, bu kategoriyle ilgili ilişkilendirmeleri çoğunlukla umutsuzluk, çaresizlik, korkunç, çöküntü,

karamsarlık, tehlike, pislik, dışlanma kelimeleri olmuştur.

Üçüncü kategori katılımcıların cevap kelimelerinden “AIDS'in tedavisi” kategorisi altında toplanan ilişkilendirmelerden oluşmuştur (n=182). Katılımcıların bu kategoriyle ilişkili olarak belirttikleri kavramların tedavisi yok, ilaç, aşı, kemoterapi, radyoterapi olduğu belirlenmiştir.

Dördüncü kategori katılımcıların cevap kelimelerinden “AIDS'in oluşma nedenleri” kategorisi altında toplanan ilişkilendirmelerden oluşmuştur (n=131). Katılımcıların çoğunluğu virüs kavramına odaklanmışlardır. Katılımcıların diğer bir bölümünün ise, HIV, bakteri ve mikrop yazdıkları belirlenmiştir.

AIDS'in bulaşma yolları kategorisine ait örnek cümleler

“AIDS cinsel yolla ya da kan yoluyla bulaşabilir, bulaştığında ise artık çok geç ölümcül bir hastalıktır.”

“Kandan geçen bir hastalıktır.”(K119)

“AIDS'in virüsü HIV virüsüdür. Hastanelerde doktor ya da hemşirelerin sağlık aletlerini AIDS'li insanlardan sonra sağlıklı insanlarda kullanmasıyla da olur.”

AIDS'e yönelik algılar kategorisine ait örnek cümleler

“... belalı bir hastalık.”

“İnsanları mutsuz eden sorun olan kötü hastalık.”

Tablo 4. Hekim adaylarının “AIDS” kavramıyla ilgili bağımsız kelime ilişkilendirme testiyle elde edilen bilişsel yapılarının kategorilere göre dağılımı

Kategoriler	Kavramlar	Sayı	Toplam
AIDS'in bulaşma yolları	Cinsel ilişki	122	413
	Kan yoluyla	101	
	Öpüşmek	61	
	Manikür	52	
	Enjektör	46	
	Temas	20	
	Seks	11	
AIDS'e yönelik algılar	Umutsuzluk	112	354
	Çaresizlik	73	
	Korkunç	66	
	Çöküntü	52	
	Karamsarlık	23	
	Tehlike	12	
	Pislik	8	
	Dışlanma	8	
AIDS'in tedavisi	Tedavisi yok	52	182
	İlaç	52	
	Aşı	43	
	Kemoterapi	33	
	Radyoterapi	2	
AIDS'in oluşma nedenleri	HIV*	108	131
	Bakteri	22	
	Mikrop	1	

*Human Immun Virus

“Böyle bir hastalık kaparsam direkt intihar ederim.”

AIDS'in tedavisi kategorisine ait örnek cümleler

“Tedavisi olup olmadığı araştırılmaya devam eden hastalık.”

“...bulaşıcı hastalıkla başlayan hastane ile ölüm arası koridor.”

“AIDS bulaştığı zaman tedavisi çok zor olan ölümcül bir hastalıktır.”

AIDS'in oluşma nedenleri kategorisine ait örnek cümleler

“Korunmasız bir şekilde cinsel ilişki sonucunda virüs alımı ile oluşan bağışıklık sistemini çökerten bir hastalık.”

“HIV bulaşıcı bir virüstür ve ölümcül bir hastalıktır.”

“Bulaşıcı virüs hastalığıdır.”

TARTIŞMA

Bu araştırmaya katılan tıp fakültesi öğrencilerinin büyük bir kısmı AIDS'in “aile” kavramı üzerindeki etkilerini vurgulamışlardır. Bu kategoriyi en yakından takip eden diğer bir kategori ise “damgalanma” olmuştur.

Güney Afrika Cumhuriyeti Cape Town Üniversitesinde tıp fakültesi birinci sınıf öğrencileri ile yapılan hekim ve tıp algısı ile ilgili çalışmada ise öğrencilerin hekimlik mesleğine karşı algıları %97 oranında pozitif bulunmuştur. Öte yandan %55'i hekimlik mesleğini aile hayatını olumsuz etkilemesi ve taşıdığı mesleki riskler (özellikle AIDS) açısından hüsrana olarak nitelmiştir (32). Tıp öğrencilerinin belirttikleri metaforların ait olduğu kavramsal kategoriler hekim adayının ailesi/yakın çevresinde AIDS'li hasta/hasta yakını bulunup bulunmaması bakımından da farklılık göstermediği bunun nedeninin AIDS'li hasta/hasta yakını sayısının çok düşük düzeyde kalmış olması düşünülmüştür.

Hekim adaylarının belirttikleri görüşler yönünde oldukça fazla alternatif kavramlara sahip oldukları görülebilmektedir. Bu alternatif kavramların AIDS'in bulaşma yolları, algılar, tedavisi ve

oluşma nedenleri gibi pek çok boyutlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Hekim adaylarının alternatif kavramları ve yanlış bilgileri içeren bu cümlelerinin bilinçli bir şekilde nitelikli ve doğru bilgilerle yer değiştirilmesi oldukça önemlidir.

SONUÇ

Bu çalışmada hekim adaylarının AIDS kavramına ait bilişsel yapılarının yeterli olmadığı, AIDS kavramını tanımlarken daha çok günlük yaşamlarındaki kavramlarla olumsuz algılarını kullanarak ifade ettikleri ve somut olarak gözle görebildikleri boyutlara yönelik kavramlara odaklandıkları görülmektedir. Elde edilen sonuçlar hekim adaylarının AIDS kavramına yönelik bilişsel yapılarının daha bilinçli ve amaçlı olarak geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Günümüzde AIDS'in tüm dünyadaki her bireyi tehdit eden bir hastalık olduğu dikkate alınarak eğitim sürecinin dikkatlice planlanması gerekmektedir (33-35).

KAYNAKLAR

1. Fitzpatrick R. Society and changing patterns of disease. In: Scambler G, ed. *Sociology as applied to medicine*, 6th ed. London: Saunders; 2008.
2. Krahnke H. AIDS'ten böyle korunurum 300 soru 300 yanıt. (Çev. Ed. Namal AY.). İstanbul: AIDS Savaşım Derneği; 1992.
3. Stine GJ. *Acquired immune deficiency syndrome*. New Jersey: Prentice Hall; 1996.
4. Kökdemir H. *Turkish university students' blame attributions and attitudes toward people with AIDS*. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2001.
5. Green CJ. HIV infection and AIDS. In: Monahan FD, Sands JK, Neighbors M, Marek JF & Green CJ. (Eds.). *Phipps' medical-surgical nursing. Health and illness perspectives* Mosby: St. Louis, Missouri, USA; 2007.
6. Shively M, Smith TL, Bormann J & Gifford AL. Evaluating Self-Efficacy for HIV Disease Management Skills. *AIDS and Behavior*. 2002; 6(4): 371-9.
7. Abay ŞE, Sezer B, Başusta NB. Hekim Adaylarının Hekim Kimliğine İlişkin Algıları: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Metafor Analizi Örneği. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 2017; 26 (1): 1-8.

8. Boelen C. The five-star doctor: an asset to health care reform [Internet]. [updated 2018 Jun 21]. Available from: <http://www.who.int/entity/hrt/en/hrdj>.
9. Özvarış ŞB, Demirel Ö. Öğrenen merkezli tıp eğitimi eğitici rehberi. *TTB ve Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD*; 2002.
10. Aslan D, Sayek İ. Tıp eğitimi içinde "uluslararası sağlık" yaklaşımı. *Hacettepe Tıp Dergisi*. 2005; 36: 135-8.
11. Wamough S, Waddelove C, Jaeger L. First year medical students' perceptions of a career in medicine – How can these inform careers support? Constructing the future: Career guidance for changing contexts. Birmingham: Institute of Careers Guidance; 2009.
12. Saban A. Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2013; 1(7): 281-326.
13. Arslan M, Bayrakçı M. Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 2006; 171: 100-8.
14. Shuell TJ. Teaching and learning as problem solving. *Theory into Practice* 1990; 29(2):102-108.
15. Oxford RL, Tomlinson S, Barcelos A, Harrington C, Lavine RZ, Saleh A, et al. Clashing metaphors about classroom teachers: toward a systematic typology for the language teaching field. *System*. 1998; 26(1): 3-50.
16. Forceville C. The identification of target and source in pictorial metaphors. *Journal of Pragmatics*. 2002; 34: 1-14.
17. Leech NL, Onwuegbuzie AJ. A typology of mixed methods research designs. *Qual Quant*. 2007; 43: 265–75.
18. Cohen L, Manion L, Morrison K. *Research methods in education*. 6th ed. New York: Routledge; 2007.
19. Kuş E. *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık; 2003.
20. Çiftçi S. Kelime çağrışımlarının cinsiyet değişkenine göre gösterdiği temel nitelikler üzerine bir deneme. *Turkish Studies*. 2009; 4 (3): 633-54.
21. Ercan F, Tasdere A, Ercan N. Observation Of Cognitive Structure And Conceptual Changes Through Word Association Tests. *Journal Of Turkish Science Education*, 2010; 7(2): 138-54.
22. Isıklı M, Tasdere A, Goz NL. Investigation teacher candidates' cognitive structure about principles of Atatürk through word association test. *Usak University Journal Of Social Science*. 2011; 4(1): 50-72.
23. Atasoy B. *Fen Öğrenimi ve Öğretimi*. Ankara: Asil Yayınevi; 2004.
24. Bahar M, Johnstone AH, Hansell MH. Revisiting learning difficulties in biology. *Journal of Biological Education*. 1999; 33: 84-6.
25. Sato M, James P. "Nature" and "Environment" as perceived by university students and their supervisors. *International Journal Of Environmental Education And Information*. 1999; 18 (2): 165-72.
26. Denzin NK, Lincoln YS. *Collecting and interpreting qualitative material*. Thousand Oaks, CA: Sage; 1998.
27. Miles MB, Huberman AM. *Qualitative data analysis*. London: Sage; 1994.
28. Silverman D. *Doing qualitative research: a practical handbook*. London: Sage; 2000.
29. Bilgin N. *Content analysis techniques and case studies in social sciences*. Ankara: Siyasal Publication; 2006.
30. Lichtman M. *Qualitative research in education*. Los Angeles: Sage Publications, Inc.; 2010.
31. Leblebici DN, Kılıç M. *İçerik Analizi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2004.
32. Draper C, Louw G. What is medicine and what is doctor? Medical students' perceptions and expectations of their academic and professional career. *Medical Teacher*. 2007; 29(5): 100-7.
33. Kırugu SW. Exploring sexuality education and the burdened teacher: a participatory approach in a rural primary school in Kenya *Pastoral Care in Education*. 2007; 25 (3): 5-15.

34. Kyruchenko P, Kohler C, Sathiakumar N. Evaluation of a school-based HIV/AIDS educational intervention in Ukraine. *Journal of Adolescent Health*. 2006; 39: 900-7.
35. Ekici G, Kurt H. Öğretmen adaylarının 'AIDS' kavramı konusundaki bilişsel yapıları: Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testi Örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2014; 18(3): 267-306.